

TOPLUMSAL YAPI, DEĞERLER VE EĞİTİM İLİŞKİSİ¹

Recep ÖZKAN

Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Niğde.

Özet

Sosyal bir varlık olan birey içinde yaşadığı sosyal ortamlarla birlikte şekillenir. Bu süreçte bir çok kurumlar devreye girer. Bireyin toplumsallaşmasında rol oynayan kurumlar aynı zamanda onun kişiliğinin oluşmasında etkilidir. Bunlar içerisinde öncelikli olan ise eğitimidir. Eğitim aracılığıyla bireylerin değişen ortamlara uygun bilgi ve becerilerle donatılması önemlidir. Gerçekleştirilmeye çalışılan değişim sürecinde toplumsal yapıyı oluşturan unsurların dikkate alınması, değişimin yönünü belirlemede etkili olmaktadır. Toplumun temel dinamiklerinin, kültürel unsurların, değerlerin dikkate alınması değişimin başarısında etkili olmaktadır. Bunun yapılmasında ise eğitim ve dolayısıyla eğitim kurumları birinci derecede rol oynar.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, toplumsal yapı, bireysel gelişim, değerler, geleneksel toplum

THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL STRUCTURES, VALUES AND EDUCATION

Abstract

As individuals are also social beings, they get shaped through an interaction with social environment surrounding them. Various social institutions have an impact on this process not only in terms of socializing individuals into society but also forming their unique personalities. Education might be the most important of all these institutions as it is essential to equip people with necessary skills and knowledge in order to prepare them to deal with the varying social circumstances. Besides, taking the components of social structures into consideration during this preparation process would be effective on achieving positive social transformation of individuals. On the other hand, fundamental dynamics of society, elements of culture, and social values also have to be taken into account for the success. Therefore, it could be said that education and educational institutions play a major role on attaining desired socialization outcomes.

Key Words: Education, Social Structure, Individual Development, Values, Traditional Society

---

1. Bu çalışma, 2006 yılında yapılan doktora tez çalışmasından geliştirilerek hazırlanmıştır.

1. Giriş

Bireyler dünyaya geldikleri anda sosyal olmayan varlıklardır. Fakat toplum öyle bir çevredir ki, bu sosyal olmayan varlıkları, içine girdiği andan itibaren kendisine benzetmeye çalışır. Bireylerin toplumu benimsemesi yani sosyalleşmesi toplumun geleceği için gereklidir. Bir toplum, bireylerine dilini, ahlakını, estetik zevkini, ilmi mantığını, teknik vetirelerini aşılamazsa yaşayamaz (Gökalp, 1992: 113). Dolayısıyla toplumlar uzun süre yaşayabilmek için bireylerine kendi değer hükümlerini aktarmak durumundadırlar. Birey de, içinde bulunduğu toplumsal ortamda sağlıklı yaşayabilmek ve ilişkilerini sürdürebilmek için toplumsallaşmak durumundadır. Bireyin toplumsallaşma aşaması doğumdan itibaren başlar. Bireyin doğumla birlikte içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevresi aracılığıyla toplumsallaşması devam eder. Bu süreçte eğitim en temel faktördür.

Eğitimin meydana gelebilmesi, toplumsal bir atmosferin varlığıyla mümkün olmaktadır. Bu nedenle de eğitim düşüncesi, toplumun sahip olduğu düşüncenin etrafında şekillenmek durumundadır. Dolayısıyla bireyin eğitimiyle ilgili bütün faaliyetleri, toplumsal zemine dayanan düşüncelerin birer yansıması olarak kabul edilmektedir (Akyüz, 1991: 156). Toplumsal zemini oluşturan bu düşünceler, o toplum içinde doğup büyüyen ve hayatını o toplum içerisinde geçirecek bireylerin şekillenmesi ve de topluma uyumunda etkisini göstermektedir.

Eğitim ile toplum arasındaki bağlantının temel nedeni, biçim ve şartlardaki farklılaşmaya rağmen, bütün toplumlardaki eğitilmek ve öğretilmek zorunluluğunun duyulmasıdır. Her toplum, yapısını taze insan kaynakları ile yenilemektedir. İnsanlar bir taraftan ölürken, diğer taraftan yenileri dünyaya gelirler. Toplumun bu yeni üyeleri, başlangıçta gerek kendi ihtiyaçlarını karşılamak için, gerekse ileride kendilerine öğretilmesi gereken “kültür geleneği” açısından yardıma muhtaçtırlar. Bu nedenle, her kültür sahip olduğu eğitim sistemi ile, topluluğun gelenek, pratik bilgi ve teknik, ahlak ve dil kuralları ile ilgili davranışlarını bazı tarzlarla kuşaktan kuşağa aktarır. Diğer bir ifadeyle, bir insanı içinde yaşadığı toplumun ve kültürün bir üyesi haline getiren süreç “ham insan tabiatının yoğrulması”dır. Bu yoğrulma işi ise, öğrenme aracılığıyla gerçekleşir. Başka bir ifadeyle, insanın öğrenme yolu ile sonradan kazanmış olduğu bir takım davranışların dahil olduğu bir yoğrulma işidir bu. Kısaca kişilik geniş ölçüde bir öğrenme ürünüdür. Bunda kültürün büyük payı vardır. Çünkü öğrenimin çoğu ilgili toplum tarafından tayin ve kontrol edilir (Erdentuğ, 1982: 373).

Eğitimi toplumun bütün bir faaliyeti şeklinde dile getirmek mümkün olduğu gibi, aynı zamanda, eğitimin bir toplumun topyekün hayatından başka bir şey olmadığını da söylemek yanlış sayılmaz. Daha doğrusu eğitim, toplumu aksettirir; toplum da eğitimde ifadesini bulur. Bu etkileşim göz önüne alındığında, eğitim ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiler, eğitime toplumun damgasının basılmasına sebep olduğu gibi, toplum da eğitimin sunduğu kimliği kazanır (Kurt, 2000: 39). Bu nedenle bireyin yaşadığı çevreyi oluşturan toplum ve bireyin uyumluluğunda temel rolü üstlenen eği-

tim önemli ilişkiler ağı içerisinde olmaktadır. Bireyin toplumsallaşmasını sağlayan bu çevre Merton tarafından ikiye ayrılmaktadır. Değerler ve normların oluşturduğu “*kültürel çevre*” ve insan ilişkilerinden meydana gelen “*toplumsal çevre*”. Merton bu iki çevre arasındaki uyumsuzluğun gerilimleri ortaya çıkardığını ileri sürer. Bu gerilimlerin nedenini ise, toplumsal çevrenin insanı kültürel normlara uygun eylemde bulunmaya zorlaması olarak açıklar. Dolayısıyla toplum, bireylerine mevcut norm ve değerlere göre hareket tarzını benimsetmeye çalışır. Aksi durumda çatışmanın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Oysa, toplumsal düzen ve dirlik toplumsal huzur için önemlidir. Bunun sağlanabilmesi ise insan ilişkilerinin kültürel çevre özelliklerine göre düzenlenmesinde yatmaktadır.

Eğitim, Toplum ve Sosyalleşme

Sosyal bir varlık olma sürecinde birey, içinde yaşadığı sosyal ortamlarla birlikte şekillenir. Aile, okul ve iş çevresi söz edilen bu ortamların başında gelir. İnsan bu ortamların ufku ve gereksinimleriyle kuşatılmıştır. Bu nedenle insanın gereksinim ve istekleri büyük ölçüde toplumun gereksinim ve istekleridir. Kendine özgü değer ve alışkanlıklara sahip olan bu toplumsal ortamlar bireylerde kendi yapılarına uygun beklentiler üretir (Doğan, 2002 : 144). Bireyin bu ortamlarda edindiği alışkanlıklar ve ön yargılar öyle ki, bir kez yerleşip kökleşti mi, artık onları değiştirmeye kalkmak, hem tehlikeli, hem boşunadır; hekimi görünce titremeye başlayan ödleğ ve akılsız hastalar gibi tıpkı, dertlerine el sürülmesini, bu dertlerin yok edilmeleri için bile olsa, istemezler (Rousseau, 1999: 84). Çünkü bireyin alışkanlık ve önyargıları, onun hayatının temel yapı taşları olmakta, şekillenmesinde ve geleceğini yönlendirmede etkili olmaktadır. Dolayısıyla bireyin ve toplumun alışkanlıkları eğitim sistemleri üzerinde de etkili olmaktadır.

Bireyin toplumsallaşmasında rol oynayan kurumlar aynı zamanda onun kişiliğinin de şekillenmesinde etkilidir. Çünkü, bireyler dünyaya geldiklerinde beraberlerinde bir kişilik getirmemişlerdir. Bireylerin kişiliği, toplumun gerek kolektif vicdanından, gerekse mesleği ve ihtisası dolayısıyla bağlı olduğu örflerinden meydana gelir. Buna göre, bireylerin kişiliği, sosyal kişiliğin yansımından başka bir şey değildir (Gökalp, 1992: 118). Bireysel kişiliği şekillendiren sosyal kişilik ise, toplumların gelenek-görenek, inanç ve değer hükümleriyle oluşmaktadır. Korumacı, bir toplumda yetişen birey bu doğrultuda bir kişilik kazanır. Sadakat, itaat, dayanışma, fedakarlık, paylaşma, yardımlaşma, otoriteye saygı vb. değerlerin hakim olduğu toplum yapısı, bütün kurum ve kuruluşlarıyla bu değerlerin etkisi altında gelişir. Dolayısıyla bu kurumlar, yeni yetişen bireylerine bu değerleri her ortam ve fırsatta aşılacak istemektedir. Doğumuyla birlikte ailede başlayan bir eğitimle bu değerler çerçevesinde yoğrulan birey, aile dışında da bu değerlere uyması konusunda baskıyla karşılaşmaktadır. İçinde yaşanılan böyle bir toplumda huzurlu ve mutlu olmanın yolu toplumun uyulmasını istediği bu değerlere uygun hareket etmekte yatmaktadır. Yaşanılan böyle bir toplumda birey kişiliği de toplumun istediği yönde olacaktır. Yine böyle bir toplumda himayeci değerlerin bireylere öğretilmesinde en temel rolü eğitim ger-

çekleştirmektedir.

Eğitim, ruh ve karakteri şekillendirerek, fert ve millete değerler kazandırmaktadır. Milletlerin yaşayış ve düşünüşüne ait bütün değerlerini tarihi süreç içerisinde nesilden nesile aktararak ve de geliştirerek sürdürdüğü çalışmaların en büyüğü eğitim çalışmalarıdır (Ülken, 1967: 11). Geleceğini güvence altına almak isteyen toplumların en büyük yatırımları eğitime olmaktadır. Geleceğe daha güvenli ve sağlam bakabilmek isteyen bütün toplumların eğitime gereken önemi verdikleri görülmektedir. Bu tür toplumlar eğitim yoluyla geleceğin bireylerini yetiştirme yolunda gerekli çabayı göstermektedirler. Kendine güvenen, girişimci, karar verebilen ve kararlarını uygulayabilen, sorgulayan, eleştiren, üreten, başkalarına bağımlı yaşamayı istemeyen bireyler, bu toplumların eğitim yoluyla yetiştirmek istediği bireylerdir.

Köklü alışkanlıkların etkisinde bulunan toplumlar eğitim sistemlerini de bu alışkanlıklar çerçevesinde şekillendirmektedirler. Çünkü bu toplumlarda, siyasetten ekonomiye, devlet yönetiminden aile ilişkilerine her türlü ilişkiler geleneklerin etkisi ve kuşatması altında bulunmaktadır. Alışkanlıklardan bir anda kurtulmak elbette pek mümkün olmamaktadır. Fakat önemli olan bu alışkanlıkların gelişmelere ve yeniliklere uygun ve ilerlemeye engel olmayacak şekilde geliştirilmesi ve düzenlenmesidir.

Siyasal Sistem ve Eğitim-Okul

Aile çocuğu eğitirken geleneksel eğitim kurallarını uygulayarak gelenekten devraldığı değerlerini çocuğa aktarmaya çalışmaktadır. Aile dışındaki sosyal çevre de geleneklerin etkisiyle şekillenerek bireylere yaptırım uygulama yolunu seçmektedir. Böyle bir ortamda yetişerek eğitime yön verecek olanların da bu etkiden kurtulmaları oldukça zor olmaktadır. Bu tür toplumlarda, geleneğin etkisiyle şekillenen siyasal sistem de eğitim üzerinde geleneğin aktarılması yönünde belirleyici olmaktadır.

Modern toplumlarda bireyin yapması gereken bütün görevlerin aileler tarafından çocuklara öğretilmesi imkânsızdır. Daha fazlası devletin ve toplumun kurduğu kuruluşlara bırakılır. İşte çocuklara kuvvetli bir ahlak ve karakter vermekle ve bir çok özellikleri ve meslekleri onlara kazandırmakla genç neslin sosyal hayata uymasını temine çalışan kurumlara okul adı verilir. Bir millet ne kadar medeni ve kültürlü olursa o milletin okula ihtiyacı o nispette çok olur. Bu itibarla okul milletin medeniyet ve kültür seviyesinin göstergesidir (Kanat, 1951: 49). Eğitim sisteminde, asıl üretim işlemi okulda yapıldığı için sistemin kilit, stratejik ve vazgeçilmez ögesi okuldur (Aytaç, 1999: 39). Bu nedenle de okul sosyal sistemin uygulayıcısı konumundadır.

Siyasal sistem ile eğitim sistemi arasında sıkı bir etkileşim vardır... eğitimde bir çok uygulamanın kökenini siyasal sistemin özelliğinde görmek mümkündür (Erdoğan, 1995: 43-44). Her siyasal sistem kendi beklentilerine cevap verecek bireyleri yetiştirmek ister. Bu nedenle de eğitim kurumlarına bu tür bir işlev yükler. Böylesi önemli bir işlevi gören eğitim kurumlarını kendi tekelinde tutmak siyasal sistemlerin beklentilerini gerçekleştirmede önemlidir. Bunun için de, eğitim sisteminin

programından, amaç ve ilkelerine ve ders kitaplarına kadar her türlü uygulamasını kendi kontrolü altında gerçekleştirmesi durumu ortaya çıkar. Çünkü eğitim, siyasal-toplumsal bir kurum olarak bu süreçte bir yandan devlete siyasi, ideolojik ve ekonomik nitelikte güç sağlarken diğer yandan da belirtilen güçler arasında aracı bir değişken olarak onların birbiriyle olan iletişimlerini sağlar ve siyasal sistemi dengede tutar. Eğitim sistemlerinin amaçlarında, bireye, siyasi, ideolojik ve ekonomik güçlere verilen önem düzeyi, siyasal sistemlere göre farklılık göstermesine karşın, tüm siyasal sistemlerde eğitim siyasal bir araç olarak kullanılmaktadır (Gökçe, 1999: 9).

En çok kullanılan eğitim tanımlarında “bireye istendik davranışlar kazandırma” hedeflenmektedir. Burada sorulması gereken soru bu istenilen davranışlar kazandırma durumunun, neye, kime göre istendik davranışlar olmasıdır. Eğitim tanımındaki bu istendik kelimesi, özgür eğitim, özgür öğrenci imajını ortadan kaldırıp, öğrencinin uzaktan kumanda ile istenilenlerin yaptırıldığı bir robot olarak düşünülmesine neden olduğu için (Kale, 1997: 113) öğrencinin bireyselliğini, karar vermede ve uygulamada, düşüncelerini açıklama ve katılımında kendi kendine hareketini sanki başkalarının isteğine bırakma durumunu ortaya çıkarmaktadır. İstenilenlerin belirlenmesi hep başka otoritelere ait bir iş olarak düşünülüp, bir de üstelik bu davranışların, otoritelerin yararına olacak şekilde planlanıp, programlanması temeldeki amacın, toplumsal istekler; devletin eğitim politikası, öğrencilerin ise bu amacın gerçekleşmesinde kullanılacak araçlar haline gelmesine neden olmaktadır (Kale, 1997: 113). Ayrıca eğitim sözcüğünün kökenine bakıldığında “eğitmek”, yani “eğmek”, istenilen şekle sokmak şeklinde bir ifade çıkarılabilmektedir. Bu da belli kalıplara göre bireyleri yetiştirme, kalıplaştırma anlamını ortaya koymaktadır.

Eğitim, Türkçe’de “eğmek” mastarından veya “eğ” emri kipinden türetilmiş bir terimdir. Eğitim, şekil ve biçim verme, yön ve istikamet gösterme, zarifleştirme demektir (Sezgin, 1991: 6). Bu özelliğiyle eğitim, bireyin siyasal sistemin istediği şekilde bir insan olması yolunda çaba göstermesi anlamına götürülebilmektedir. Dolayısıyla eğitim, toplumu yöneten egemen için vazgeçilmez bir öğedir. Toplumu yönetmek, insanların eylemlerini yönetmek demektir (Kaplan, 1999: 25). İnsanların eylemlerine eğitim yoluyla şekil verilmektedir. Dolayısıyla toplumu yönetenler eğitime yön vererek insanların eylemlerini istedikleri yöne çevirebilmektedir. Sistemin ayakta ve hayatta kalabilmesi kendini besleyen damarlarda kendi istediği, yapısına uygun şeyin dolaşmasını sağlamakla mümkün olacaktır. Öyleyse sistemin amacına en çok hizmet eden bir kurum olarak eğitimin denetim altına alınması ve istenilen şekilde bireyler yetiştirilmesi; uygun program, araç-gereç ve elemanlarla olacaktır. Onun için de bütün bunların kontrol altında tutulması gerekmektedir. Bu anlayış çerçevesinde, siyasal sistemler hemen her dönemde bu derece önemi olan eğitim kurumlarını her yönüyle denetim altında tutma eğiliminde olmuşlardır. Çünkü her siyasal sistem kendini en uzun süre yaşatma istek ve arzusundadır. Bu arzunun gerçekleşmesinde ise bireylerin sistemin istediği yön ve doğrultuda davranışlar sergilemesi önemli bir etkidir. Bu davranışların kazandırılması ve sürdürülmesinde ise değerler önemli bir yaptırım aracıdır.

lar. Çünkü değerler birey davranışlarının dolayısıyla hareket tarzının, düşünüş biçiminin kumandası gibi işlev görmektedir.

Eğitimin Değişim İşlevi -Geleneksel Toplum ve Değerler

Modernleşme süreci içine giren Avrupa'da, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinin ihtiyaçlarına bağlı olarak, eğitim düşüncesinin toplumsal yapının ekonomik-kültürel değişim özelliklerine uygun bir biçimde şekillendiği görülmüştür. Merkezi yapıdaki çözülmenin önüne geçmek üzere, askeri ve kurumsal alanda gerçekleştirilmek istenen yenileşmenin eğitim aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılması, bu sürecin en önemli özelliğidir (Türer, 1999: 61). Bir toplumda gerçekleştirilecek ya da gerçekleştirilmesi düşünülen değişimin temel basamağı eğitimidir. Eğitim aracılığıyla gerçekleştirilen değişim sürecinin başarılı olması oldukça muhtemeldir. Fakat burada gerçekleştirilmeye çalışılan değişim sürecinin toplumsal yapıyla uyumlu olması gerekmektedir. Toplumun temel dinamiklerinin, kültürel unsurların, değerlerin dikkate alınması değişimin başarısında etkili olmaktadır. Ayrıca toplumun teknolojik bakımdan mevcut durumu, değişime karşı tutumunu ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında, şayet eğitim sadece yerleşmiş, tutunmuş ve oturmuş kurumları ve değerleri yeni kuşaklara aktaracaksa, yarına dönük değişimler, ülküler nasıl olup da yeni kuşaklara aktarılacaktır?(Başgöz, 1995: 1) sorusunun cevabı, mevcut kurum ve kuruluşların, değerlerin eğitim yoluyla geliştirilerek, gerektiğinde yenilerinin oluşturulmasıyla toplumsal yapının da bu gelişmelere uyumlu hale gelmesini sağlamada yatmaktadır. Yerleşmiş temel kurum ve değerlerine körü körüne bağlı toplumlarda değişimin ortaya çıkması çok zor gerçekleşmektedir. Bu tür toplumlarda eğitim tutucu bir görev yüklenir. Böyle bir eğitimle yetişen bireyler de değişime karşı direnç gösterirler.

Hangi gelişim aşamasında olursa olsun her toplum kendine özgü bir anlayışla insan yetiştirmeye çalışır. Bu süreçte, toplumsal anlayışa uygun bireyler dolayısıyla toplumsal yapı oluşturmak için kullanılacak en temel kurum eğitimidir. Eğitime yön veren ise kültürdür. Her toplum kendi özünü-kültürünü koruyarak varlığını devam ettirme isteğinde olduğundan, bu özün korunmasında eğitim öne çıkmaktadır. Günümüzde eğitimin en önemli işlevi koruma, değiştirme ve geliştirme işlevidir. Eğitim bir taraftan toplumun sahip olduğu çeşitli bilgileri korurken, diğer yonden de bunları sistemli bir şekilde geliştirerek kullanılacak hale sokar (Akyüz, 1991, 157). Günümüz dünyasında eğitimden beklenen, toplumun sahip olduğu değerlerini geliştirerek çağı yakalamasında üzerine düşen görevi yerine getirmesidir. Eğitim bu işlevini yerine getirirken toplumsal yapıdan etkilenir. Yani toplumsal yapının değişime hazır olup olmaması eğitimin bu işlevini yerine getirmesinde etkilidir. Eğitim toplumu oluşturan bireylerde değişime karşı tutuculuğu ortadan kaldırmasıyla bu işlevini daha kolay yerine getirebilecektir. Çünkü toplum düzeninin değişebilir ya da kalıcı olması, bireylerin ona bakışıyla orantılıdır. Eğer bireyler genelde düzene Tanrı iradesi, tabii bir oluş şeklinde bakıyorlarsa kalıcılık biraz daha sürekli olabilir. Fakat bireyler onu tarihi, iradi ve şuurlu hareketlerin hakkı tevzi etmek üzere sistemleştirmesi olarak görürlerse değişebilirlik oranı artacaktır. Bu da birey ve grupların almış oldukları eğitime ve etkilere bağlıdır (Akyüz, 1991: 165).

Toplumun değişen koşullarına ve standartlarına uygun bilgi ve beceri üretemeyen insanların toplumsal hayata katılma şansları kadar toplumsal refahtan pay almaları da oldukça sınırlıdır. Dağarcığında bir şey olmayanın pazardaki yeri ne ise, çağa uygun bilgi ve beceriden yoksun olan kültürlerin de değişen dünyadaki yeri aynıdır (Doğan, 1999: 7). Dolayısıyla toplumların değişen ve gelişen dünyada kendine yer bulabilmesi ve ayakta kalabilmesinde önemli bir etken olarak, toplumun temelinden en üst kademesine kadar her türlü kurum ve kuruluşlarında etkili olan temel değerlerini çağın şartlarına göre hazırlaması gereği ortaya çıkmaktadır.

Değişim konusunda gelenekçi toplumlara İbn-i Haldun'un "süvari, at" benzetmesiyle açıklamak yanlış olmasa gerek. Yani at nasıl ki süvarinin istediği gibi hareket ederse, gelenekçi birey ve toplumlarda geleneğin izin verdiği oranda değişime tabi olurlar. Gelenekçi toplumlarda eğitime düşen görev, toplumsal ve bireysel alanda gelişme sağlama yolunda toplumun değerler dünyasını dikkate alarak hareket etmektir. Yani değişimin istenilen yönde hareketini sağlayabilmek için toplumsal yapıyı şekillendiren değerler sisteminin de çağa uygun işlevlerle donatılmasını sağlamaktır. Aksi durumda atın özelliklerini tanımadan dizginleri istenildiği yöne çevirmek hem ata hem de üzerindeki taşıyıcısına zarar vermek olabilir.

Eğitim yoluyla bireylerin hareketlerini yönlendirilebilmesi için, bir eğitim kurumu olarak okulun, toplumdaki yenilenme sürecini yakalaması gerekmektedir. Okul toplumdaki değişime aktif katılmalıdır. Bunun için de değişimleri okul önce kendisinde gerçekleştirmelidir. Bireysel ve toplumsal gelişim için yeni arayışlar içerisinde olmalıdır. Bireyleri, kendilerini gelecekte karşılaşılabilecek sorunlar karşısında hazırlıklı olacak ve yeniliklere açık, daima ileriye bakacak şekilde yetiştirmelidir.

Bireysel Gelişim ve Eğitim

Eğitim yoluyla bireylerde, bilinmeyeni bulan, onunla sentez yapan, sentezin sonuçlarını yeni bir araştırmanın unsurları olarak kullanan, bunu tekrar eden, bu suretle daima yeniliği normal doğumlar gibi sosyal hayata sokarak, kendi değerlerini de unsur olarak her an kullandığı için millet yapısı ile yabancılaşmayan bir sosyal yapının inşasında kesin başarı sağlayan (Yamakoğlu, 1993: 2) özellikler geliştirmek gerekmektedir. Sosyal hayatta daha rahat ve huzurlu yaşama isteğinde olan bireylerin, karşılaştıkları problemleri araştırarak kendi çabalarıyla çözen bir kişiliğe sahip olması gerekmektedir. Ortaya çıkan sonuçları gerçeklerle ilişkilendirerek gerekirse tadilata tabi tutan, yeniliklere açık olmakla birlikte sorgulamadan kabul etmeyen bireyler yetiştirmek eğitime verilmesi gereken en temel görevlerdir.

Dünyaya geldiği andan itibaren her yönüyle kuşatılmış bir çevrede kendini bulan birey, çevrenin kendini çepeçevre saran kuşatmasından kurtulamamaktadır. Bireyi kuşatan bu çevrenin özellikleri ise, toplumların alışkanlıklarının bir ürünüdür. Geçmişten devralınan alışkanlıklar, eğer bireyin serbest düşünebilmesine, karar verebilmesine, bağımsız hareket edebilmesine yönelikse, bireyin kişiliğinin oluşması da bu yönde

olacaktır. Aksi durumda ise, birey hep birilerine bağımlı hareket etme durumuyla karşı karşıya kalacaktır. Çünkü toplumların yaşam felsefeleri yine o toplumların değer yargılarından oluşmaktadır. Bu yargılar da toplumun ve bireylerin hayata bakışlarında, sosyal ilişkilerinde, gelecek hakkındaki düşüncelerinde etkili olmaktadır. Kendine güveni olmayan, daima başkalarına bağımlı, bireysel teşebbüsü gelişmemiş bireylerin ne kadar bilgiyle donatılırsa donatılsın, o bilginin bireye fazla bir fayda sağlamayacağını belirten Baltacıoğlu'nun yaşadığı olay, bu konuda ilginç bir örnektir. Bürüksel'den Belçika'ya okulları gezmek için gitmek üzere iken orada bir Türk heyetiyle karşılaşınca bu niyetini onlara açan Baltacıoğlu'nun aldığı cevap "aman gitmeyin. Orada boğulursunuz. Laf anlatacak kimse bulamazsınız" olur. Fakat Bürüksel'de bir Alman okulunu ziyareti sırasında okul müdürünün cesaretlendirmesiyle Belçika'ya gider ve hiçbir zorluk çekmez. Bunun üzerine Baltacıoğlu "bu cesareti, bu teşebbüsü bana, imparatora teşekkürlerini sunan aydın fikirli, fakat korkak vatandaşım verememişti. O bilgisi sınırlı müdür öğretmişti. Ben milletlerin karakterleri arasındaki farkları ve bu farkların hayattaki faydalarını, zararlarını hatırlarken en çok hükümetimizin öğretim amacıyla Sorbon'a gönderdiği bazı kişiliksiz gençleri, kaybolacağım diye Paris sokaklarına çıkmaktan korkan, metropolitanlara binmeyen gençlerimizi düşünüyorum. Düşünüyorum ki bu iradesiz gençler bu korkaklıklarıyla Sorbon'u İstanbul'a getirse yine milletin paraları boşa gidecektir (Baltacıoğlu, 1995: 20-21) diyerek bireylerin yetiştirilmesinde bireysel teşebbüs ve cesaretin önemine dikkat çekmektedir. Değişim kültürünün yerleşmesinde, geçmişten getirilen alışkanlıklarla değişim kültürünün uyuşmasının önemi büyüktür. Çünkü birey geçmişini benliğinde sürdürmekte ve hiçbir zaman bütünüyle ondan kurtulamamaktadır. Yeni kültür değerleriyle yaşamakta fakat asıl kültürün kendisine kazandırdığı düşünüş biçimiyle eylemektedir (Büyükdüvenci, 1991: 65). Yani bireyin asıl kültüründen kopması oldukça zor gözükmektedir. Bu nedenle de bireyin yeni değerleri benimsemesi zor olmaktadır. Oysa, bugünün realitesi dünün kopyası olmayıp sürekli bir değişme içinde bulunduğundan, realiteye nüfuz kudreti değiştiğinden ve insanların değer (ve bilgi) sistemleri değiştiğinden karşılaşılan yeni problemlerin çözüm tarzları da değişecektir. Mazideki problemlere -egemen mazideki değer sistemi ve bilgilerin ışığı altında- bulunabilen çözüm tarzlarının, değişik problemlere değişik değerler ve bilgilerin ışığı altında verilecek cevaplarla özdeşlik taşınamaması gerekir (Ertürk, 1962: 35). Her bireyin kendi başına bir değer olduğunun kavraması, düşünce ve hareketlerinde serbestçe karar verebilecek yerlilikte olması gerekmektedir.

İnsanlar arasındaki ilişki; her insanın kendi başına bir amaç olduğu ve hiçbir anlamda bir başkasının amacına araç olamayacağı anlayışına dayalıdır. Bu ilkedен yola çıkarak hiç kimse kişisel olarak bir başkasına, sermayesi olduğu gerekçesiyle boyun eğmek zorunda değildir (Fromm, 2001: 92). Duyduklarını, okuduklarını, dolayısıyla öğrendiklerini analize tabi tutan, eleştirel bir yaklaşımla ele alan, akıl süzgecinden geçiren, sorgulayan bireylerin yetiştirilmesi önemlidir. Analiz edilmeden kabul edilen fikirler tabulaştığı ve erişilmez fikirler olarak kabul edildiği için, insanı hep dünyada yaşamamak tehlikesine sokabilmektedir. Sorgulaması yapılmadan kabul edilen

fikirler, sorgulaması yapılmadan tutuklanan mahkumlar gibidir (Turgut, 1993: 19-20). Böyle olunca da bireylerin değişime karşı tutumları, kendi geleceklerini belirlemeleri başkalarının istek ve düşünceleri doğrultusunda olabilmektedir.

Tüm sosyal ve ekonomik düzenlemelerde en yüksek değer insandır; toplumun amacı insanın bütün gelişimini, yaratıcılığını olanaklı kılabilecek koşulları sağlamaktır. Tüm sosyal düzenlemeler yabancılaşmanın, çarpıklığın üstesinden gelebilmek ve insanın gerçek özgürlüğü, bireyselliği kazanabilmesini mümkün kılmak üzere etkinleştirilmelidir. Eğitim alanında da amaç, kişinin eleştirel güçlerinin gelişimine destek olmak ve kişiliğinin yaratıcı açılımlarına ortam sunabilmektir. Başka bir ifadeyle, idare edilmeye ve başkalarının çıkarı, keyfi adına etkilenimlerinin sömürülmesine karşı dirençli, bağımsız bir insan yetiştirmektir (Fromm, 2001: 91-99). Çağdaş ve çoğulcu demokrasinin, insanın kendi varlığına, onuruna, mutluluğuna verdiği değer ve kendisine gösterdiği saygı, artık; barış, huzur ve güven içinde yaşayan bir dünya oluşturulması istek ve özlemini yaygınlaştırmaktadır. Bu nedenle, insanlık kendi ortak kaderinin sorumluluğunu yüklenmek ve bunun gereğini yapabilmek için bilgiyi, deneyimi, birikimi paylaşma, anlaşma ve uzlaşma çabası içine girmiştir. Bunun sonucu olarak insanın değeri ve yüceliği daha çok önem kazanmaktadır ve bir çok ülke, insanı daha iyi ve sağlıklı yetiştirmek için eğitime daha fazla önem vermektedir (Akyol, 1999: 2).

Düşünmenin olmadığı yerde farklılıklar, sahiplenmeler, orijinallikler yani bireyselleşme ve özgünlük de yoktur. Düşünme mekanizmasını işletemeyen insan, yapıcılık ve icatçılığa ulaşamayacağı gibi, taklitçilik hariç, hiçbir kabiliyetini gereğince geliştiremez. Olaylar karşısında daima pasif kalır. Hayatın sürekliliği ve değişkenliği karşısında ezilir. Dünyayı ve olup bitenleri yorumlamada ve anlamada zorlanır. Başkalarının yönlendirdiği aciz varlıklar haline gelir. Bu tür insanlardan oluşan bir toplum da gönüllü köleler durumuna düşmekten başka hiçbir işe yaramaz (Tozlu, 2003: 6-7). İnsan, düşünce ile görür ve duyar. Her şeyden faydalanan, onları düzene sokan ve yöneten düşüncedir (Montaigne, 1964: 18). Burada kastedilen düşünce eğitiminde, önce insanın bağımsızlığı kurulacak, daha sonra da olaylara hâkimiyet sağlayacak bir düzenlemeye gidilecektir (Tozlu, 2003: 8). Napolyon; İki şey dünyaya hükmeder biri kılıç, biri düşünce. Kılıç sonunda düşünceye yenilir demektedir (Camus, 2003: 8). Kılıcı da düşünceyi de kullanacak olan insandır. Önemli olan insanın bu ikisinden hangisini tercih edeceğidir. İstenen ise düşüncenin tercih edilmesidir. Düşünen, düşündüğünü faaliyete geçirebilen insan, hürriyetini elde etmiş insan demektir.

Gerçek yapıcı ve yaratıcı hürriyet ise; neyi isteyeceğini, nelerden kaçınması gerektiğini bilmek, arzu, ümit, hayal, zevk ve ihtiraslarını, bir muhasebenin süzgecinden geçirerek, şeref ve olumsuz heveslerin buyruğuna tabi olmamakla elde edilebilir. Yoksa keyfine gezip eğlenmek, yiyip içmek, servet, mevki, şan ve şöhret sahibi olmak,

hür damgasını hak etmeğe değer vasıflar olamaz (Ayverdi, 1991: 2). En basit konularda dahi kendi aklıyla düşünerek karar veremeyen, başkalarının düşüncelerinden hareketle hayatını yönlendiren bireylerin her zaman başkalarına ve onların düşüncelerine mahkûm olması kaçınılmazdır. Buna güzel bir örnek ise; Ortaçağ eski Yunan düşünce geleneğini temsil eden ve bunu bütün sahalara hâkim kılan düşünürlerden bir grup arasında, atın kaç dişi olduğuna dair yapılan bir tartışmadır. Aristo'nun bütün kitapları satır satır arandığı halde atın kaç dişi olduğuna dair bir bilgiye rastlanamayınca bu meseleye dair bir işaret olmadığı için müzakereye son verirler. O arada bu ünlü mütefekkirler çevresine yeni girmiş bir genç, uzun boylu münakaşaya gerek kalmadan tavlaya gidip atın dişinin sayılmasını teklif eder. Fakat Aristo'da bulunamayan bir meseleyi kendi başına çözmeye kalkan bu haddini bilmez adam derhal kovulur (Güngör, 1993: 302). Bu örnekte olduğunun aksine, Eğitimin temel amacı, yeni şeyler yapabilen, yalnız diğer kuşakların yaptıklarını yinelemeyen, yaratıcı, yenilikçi ve buluşçu erkekler ve kadınlar yetiştirmektir. Eğitimin diğer bir amacı ise, kendilerine sunulan her şeyi doğrulamadan, körü körüne kabul etmeyen, eleştirici beyinler oluşturmaktır (Neal, 1980: 71). Başka bir ifadeyle başkalarının düşüncesiyle hareket etmeyen, emir altında yaşamaktan hoşlanmayan, beynini izne ayırmamış bireylerin yetiştirilmesidir.

Dinamik bir süreç olan eğitimin, bu süreçte birey davranışlarında çağın şartlarına göre olması gereken değişiklikleri gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca toplumsal şartlar ve bu şartları geliştirmesi söz konusu olan bireyin, bilimsel gerçekliği olan bilgiyle donatılması oldukça önemlidir. Bunu sağlamanın yolu da, bilimsel geçerliliği olan bilgiyi eğitim sistemine uygulayacak temel kuralları belirleyerek, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ifadesini bulan "bireylerin beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından, dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, bireysel kişilik ve teşebbüse değer veren..." bir eğitim uygulamasından geçmektedir. Çağdaş toplumlarda uygulanan eğitimin amacı, bireyleri disiplin altına alma yanında kişisel gelişimlerini destekleyerek, her bir bireyde bağımsızlık, özerklik, düşüncede ve seçmede serbestlik vb. davranışları geliştirmektir.

Eğitim bireylerin zihinsel, duygusal ve bedensel yönden gelişimini hedefleyen bir süreç olarak, insan ilişkilerini ilmi ve pratik bilgilerle şekillendirmelidir. Zaman içerisinde birey öğrendiği bilgileri kendine mal etmeyi ve gizli yeteneklerini ortaya çıkarmayı öğrenmelidir. Bunun yolu da eğitim sisteminin kendini yenilemesi ve bu yeniliği bireylere aktarımda eğitimle yakından uzaktan ilgili her türlü eğitim unsurlarının yeniliğe açık ve uygulamaya istekli olmasını sağlamaktan geçer. Bu noktada aileler bu doğrultuda bir eğitim anlayışı içinde olmalıdırlar. Özellikle anne ve babalar; çocuklarının, kendilerinin yetiştiği çağda yaşamayacağını, onların yaşayacağı ortamların farklı olacağını göz önünde tutarak, çocuklarını geleceğe hazırlayacak bir eğitime tabi tutulmalıdır. Ancak bu şekilde eğitilmiş ailelerden araştıran, sorgulayan, ileriye bakan, geleceğe her zaman hazır, bilime ve teknolojiye inanan, kendine güvenen bireyler ortaya çıkacaktır.

2. Kaynakça

1. Akyol, Avni (1999), Milletleşme, Demokratikleşme, Çağdaşlaşma, Ankara: MEB Yayınları.
2. Akyüz, Hüseyin (1991), Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: MEB Yayınları.
3. Aytaç, Tufan (1999), “Vizyon ve Liderlik”, Çağdaş Eğitim Dergisi, Sayı 256, Ankara.
4. Ayverdi, Semiha (1991), “Yaratıcı Hürriyet ve Aile,” Türk Kültürü Dergisi, Sayı.333, Ankara.
5. Baltacıoğlu, İsmail Hakkı (1995), Talim ve Terbiyede İnkılap, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
6. Başgöz, İlhan (1995), Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
7. Büyükdüvenci, Sabri (1991), Eğitim Felsefesine Giriş, Ankara: Savaş Yayınları.
8. Camus, Albert (1965), Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar, Çev. S. Eyüboğlu- V. Güzyol. İstanbul: s.40. Aktaran: N. Tozlu, Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler, Konya: Mikro Yayınları.
9. Doğan, İsmail (2002), “Eğitimin Toplumsal Temelleri,” Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Ankara: Pegem A Yayınları.
10. Doğan, İsmail (1999), Sokaktaki Yabancı, Ankara: Sistem Yayıncılık.
11. Erdentuğ, Nermin (1982), “Kişiliğin Oluşması ve Türk Kimliği”, D.T.C.F Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi içinde, No: 323, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
12. Erdoğan, İrfan (1995), Çağdaş Eğitim Sistemleri, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
13. Ertürk, Selahattin (1962), Otoritenin Kaynağı Meselesi Yahut Neden Demokrasi?, Ankara: M.E.B.T.T.D. Eğitim Araştırmaları ve Değerlendirme Merkezi.
14. Fromm, Erich (2001), İtaatsizlik Üzerine, Çeviren: Ayşe Sayın, İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
15. Gökalp, Ziya (1992), Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri, İstanbul: MEB Yayınları.
16. Gökçe, Feyyat (1999), “Eğitim Sistemlerinin Amaçları ve Devletin Siyasi, İdeolojik, Ekonomik ve Güçler Arasındaki İlişkisi”, Ankara: 21. Yüzyılım Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi, Ulusal Sempozyumu.
17. Güngör, Erol (1993), Sosyal Meseleler ve Aydınlar, İstanbul: Ötüken Yayınları.
18. Kanat, H. Fikret (1951), Deneysel Pedagoji, Ankara: Örnek Matbaası.
19. Kale, Nesrin (1997), Felsefiyat, Ankara: İmaj Yayınları.
20. Kaplan, İsmail (1999), Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi, İstanbul: İletişim Yayınları.
21. Kurt, İhsan (2000), Psikolojiden Kültüre, Konya: Eğitim Kitapevi.
22. Montaigne, (1964), Denemeler, Çev. S. Eyüboğlu, İstanbul: Cem Yayınları.
23. Neal, H.C. (1980), “Social Studies in the primary Grades: A Key to Intellectual Development.” The Social Studies, s.71, Aktaran: Nefise Balamir, Kırsal Türkiye'de Eğitim ve Toplum Yapısı, İstanbul: Ara Yayınları.

24. Rousseau, J. J. (1999), Toplum Sözleşmesi, Çev., Alpaut Erenuluğ, Ankara: Öteki Yayınevi.
25. Sezgin, Osman (1991), Üçüncü Neslin Eğitimi, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
26. Turgut, İhsan (1993), “Eğitim Felsefesinin İşlevi,” Eğitim Bilimleri I. Ulusal Kongresi içinde, Ankara: MEB Yayınları.
27. Tozlu, Necmettin (2003), Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler, Konya: Mikro Yayınları.
28. Türer, Ali (1999), “Uluslaşma ve Evrenselleşme Sürecinde Modernleşme Dönemi Eğitim Düşüncesinin Rolü.” Ankara: 21. yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi, Ulusal Sempozyumu.
29. Ülken, Hilmi Ziya (1967), Eğitim Felsefesi, İstanbul: Ülken Yayınları.
30. Yamakoğlu, Cihan (1993), Devlet Olmak için, Ankara: Akçağ Yayınları.